

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ НА ОСНОВІ ТЕКСТУ

Мамчур Лідія Іванівна

доктор педагогічних наук, професор

mamchur_1@ukr.net

Одним із шляхів ґрунтовного засвоєння української мови, вироблення ключових компетентностей щодо правильного, доречного й ефективного використання її в активній комунікативній взаємодії, усвідомлення мови як основи формування й формулювання думки є впровадження у практику мовного навчання вивчення тексту як найвищого рівня мови.

Більшість сучасних лінгводидактів (Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, І. Кучеренко, С. Омельчук, М. Пентилюк та ін.) уважають, що текст лежить в основі формування комунікативної компетентності. М. Пентилюк переконана, що «відомості про текст, його структуру, особливості, категорії ... повинні забезпечити формування комунікативної компетентності учнів, умінь будувати усні й письмові висловлювання, спілкуватися в різних життєвих ситуаціях» [3, с. 97]. Уважаємо, що першочерговим завданнями вчителя-словесника є:

- ❖ формування вмінь створювати текст, що виражає думку і наміри мовця;
- ❖ сприймати тексти не лише за змістом, а й за сутністю;
- ❖ налагоджувати за допомогою текстів взаємодію з учасниками спілкування для досягнення поставленої комунікативної мети.

Проблема культури спілкування, комунікативної здатності індивіда не виходить з поля зору мовознавців, психолінгвістів, педагогів, лінгводидактів, усіх, кому не байдужі питання навчання і виховання мовної особистості. На думку І. Кучеренко, мовна особистість – це «особистість, котра виявляє високий рівень комунікативної компетентності, володіє арсеналом лінгвістичних одиниць і вміло їх реалізовує; вдало, правильно й доречно здійснює продуктивну й репродуктивну мовленнєву діяльність; має ефективний соціальний та індивідуальний комунікативний вияв у процесі спілкування; осмислено розвиває власний мовний дар; має почуття мовної самосвідомості

[1, с. 35]». Сформувати мовну особистість у системі освіти – це виховати мовця, котрий буде дбати про красу і розвиток рідної мови, творитиме україномовне середовище в усіх сферах суспільного життя, відроджуватиме культуру, звичаї і традиції народу, буде забезпечувати висококультурне інтелектуальне спілкування літературною мовою. Надаючи мові особливої значущості у формуванні національної свідомості і приналежності, І. Огієнко переконливо доводив, що мова – це наша національна ознака, що в «мові – наша культура, ступінь нашої свідомості. Мова – це форма нашого життя, життя культурного і національного. Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб [2, с. 57]».

Комунікативні знання, уміння і навички є досить важливими й необхідними для учня, оскільки вони забезпечують ефективність спілкування в усній та писемній формах і формуються на ґрунтовній теоретичній і практичній підготовленості, виробляються як автоматизовані усвідомлені дії, що дозволять особистості сприймати, розуміти об'єктивний світ і впливати на нього в процесі життєдіяльності й спілкування.

За законами лінгводидактики формування таких знань, умінь і навичок можливе тільки у системному навчанні, коли практичне засвоєння мови відбувається безпосередньо в процесі реальної чи модельованої діяльності з метою оволодіння комунікативними вміннями. Автори словника-довідника з методики викладання української мови визначають комунікативні вміння як «один із видів спеціальних умінь, пов'язаний з умінням сприймати, відтворювати і створювати усні і письмові висловлювання [4, с. 108]». До комунікативних умінь і навичок М. Пентиліук відносить «уміння правильно визначати тему висловлювання та чітко дотримуватися її меж; будувати висловлювання відповідно до його мети, основної думки, адресата мовлення; використовувати найбільш вагомі факти й докази для розкриття теми та основної думки; будувати висловлювання логічно й послідовно, тобто встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між фактами та явищами, робити необхідні узагальнення і висновки; вибирати тип і стиль мовлення залежно від мети і ситуації спілкування; використовувати різноманітні мовні засоби відповідно до типу, стилю, жанру висловлювання; удосконалювати

висловлювання (коректувати усне й редагувати писемне мовлення). Комунікативні вміння й навички формуються під час роботи над зв'язним усним і писемним мовленням [3, с. 72]. У нашому розуміння комунікативні вміння – це спеціальні вміння створювати власні висловлювання відповідно до комунікативної ситуації, використовуючи вербальні та невербальні засоби спілкування, брати активну участь у комунікації, виявляти доречну комунікативну поведінку й досягати успіху в міжособистісному спілкуванні.

Вважаємо, що в учнів необхідно розвивати на текстовій основі такі комунікативні вміння:

- ✓ розкривати тему висловлювання;
- ✓ визначати мету й ідею тексту відповідно до комунікативної мети;
- ✓ вживати мовностилістичні засоби відповідно до комунікативної ситуації;
- ✓ доречно обирати стиль, тип і жанр мовлення для продукування власних висловлювань;
- ✓ створювати тексти різних стилів, типів і жанрів мовлення відповідно до комунікативної мети адресата й ситуації спілкування;
- ✓ поетапно породжувати тексти у комунікативному процесі;
- ✓ виявляти, удосконалювати й корегувати порушення у побудові текстів відповідно до вимог комунікативної ситуації;
- ✓ уміло спілкуватися, орієнтуючись у комунікативній ситуації;
- ✓ встановлювати і підтримувати контакт із співрозмовником;
- ✓ прогнозувати та змінювати стратегії комунікативних дій і поведінки спілкування;
- ✓ комунікативно доцільно користуватися паралінгвістичними засобами;
- ✓ виявляти недоліки в комунікативному процесі, успішно усувати їх.

Мовна особистість, котра володіє такими комунікативними вміннями, не може раптово з'явитися в основній чи старшій школі, її розвиток, пропедевтичне формування повинне починатися ще у дошкільному закладі, проводитися (без визначення і вживання лінгвістичних термінів) у початковій школі, формуватися в основній школі, а в старшій удосконалюватися. Формування комунікативної компетентності – складне завдання не тільки

вчителя, а і самого учня, адже її розвиток не закінчується у загальноосвітній школі, а має продовжуватися все життя. У творчих руках учителя-словесника, який зацікавить учнів рідною мовою, систематично і цілеспрямовано формуватиме творчі, мовленнєві, комунікативні вміння учнів, стимулюватиме школярів до активної мовленнєво-комунікативної діяльності, розвиватиме їхню комунікативну компетентність, випускники будують новою мовною особистістю, що легко і вільно зможе комунікувати в будь-яких життєвих і суспільних ситуаціях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кучеренко І. Стандартизація змісту освіти в аспекті розвитку мовної особистості (філософсько-методологічний аспект). *Українська мова і література в школі*. 2016. №1. С. 34–39.
2. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки Рідномовний катехизис для вчителів. К. : Обереги. 1994. 72 с.
3. Пентилюк М. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : збірник статей. К. : Ленвіт. 2012. 256 с.
4. Словник-довідник з української лінгводидактики / За ред. М. Пентилюк. К. : Ленвіт. 2003. 149 с.